

УДК 336.71

УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ БЕЗПЕКОЮ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

THE MANAGEMENT OF COMMERCIAL BANK FINANCIAL SAFETY

Сергій Олегович ДМИТРОВ

д. т. н., професор кафедри банківської справи
Університету банківської справи
Національного банку України (м. Київ)

Sergiy O. DMYTROV

Doctor of Technical Sciences, Professor of Banking Department of the University of Banking of the National Bank of Ukraine (Kyiv)

Анотація. У статті проаналізовано поняття «фінансової безпеки», виявлено чинники, які негативно впливають на фінансову безпеку комерційного банку, розроблено схему управління фінансовою безпекою, виокремлено групу показників для оцінки фінансової безпеки.

Summary. In the article the concept of «financial safety» is analyzed, also the factors affecting to the financial safety of a commercial bank are revealed. It is developed a scheme of financial safety management and singled out a group of indicators to assess the financial safety.

Ключові слова: фінансова безпека банку, фінансові ринки, фактори фінансової безпеки, управління фінансовою безпекою комерційного банку, моніторинг фінансового стану, фінансова криза.

Key words: financial safety of the bank, financial markets, factors of financial safety, financial security of a commercial bank, monitoring of the financial condition, financial crisis.

Постановка проблеми. Фінансова безпека банку – це захист фінансових інтересів банку, його фінансової стійкості і середовища, в якому він функціонує. Сучасні особливості функціонування фінансових ринків зумовлюють зростання ролі фінансової безпеки для кожного комерційного банку. Це питання є складним з огляду на можливість виникнення несприятливих ситуацій на декількох рівнях (макро-, мезо-, та мікрорівні) як окремо, так і комплексно.

Забезпечення фінансової безпеки комерційних банків та їх установ є дуже важливим ще й тому, що підрив довіри до кредитних інститутів негативно впливає на фінансову безпеку всієї країни. Насамперед, слід зазначити, що фінансова безпека банків – проблема не тільки національна, а й міжнародна. Крім того, на макрорівні фінансова безпека комерційних банків в першу чергу потерпає від глобальних та міжнародних фінансових криз, головними причинами яких можуть бути: недостатній контроль над комерційними банками; слабе управління ними;

надмірне втручання уряду в справи банку.

Загалом, на макро- та мезорівнях фінансова безпека банківської системи залежить від таких факторів:

1. внутрішньої і зовнішньої політики, економічної стабільності;
2. ступеню залежності банківської системи від внутрішніх і зовнішніх джерел фінансування;
3. ступеню концентрації активів банків у різних країнах або галузях промисловості;
4. структури власності банківських установ.

На мікрорівні фінансовій безпеці комерційних банків загрожує брак власних коштів, цілеспрямований підрив ділової репутації, неточна оцінка кредитних ризиків, відсутність бази даних про несумлінних позичальників, недосконалість кадрової політики, використання фальшивих векселів, зростання кримінальної активності тощо.

Одними з найбільш поширених внутрішніх ризиків фінансової безпеки банків є:

- неправомірна розтрата коштів

службовцями банків;

- незаконне привласнення доходу;
- підробка витрат;
- зловживання реальними активами банку або клієнта;
- перевищення повноважень управлінським персоналом;
- підробка документів або внесення в них недостовірних даних;
- підробки в сфері бухгалтерського обліку.

Слід зазначити, що питання сутності та факторів фінансової безпеки є предметом широких наукових дискусій, але не є основним об'єктом цього дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідженням цієї проблеми займаються і вітчизняні, і закордонні науковці, і фінансисти – Бланк І. А., Барановський О. І., Перехрест Л. М., Пластун О. Л., Побережний С. М.

Насьогодні у науковій літературі пропонують низку методичних підходів до визначення рівня фінансової безпеки, які можна розділити на наступні групи.

Так як, на думку деяких фахівців, основою фінансової безпеки банку є його фінансова стійкість, існує певна можливість її оцінки з використанням показників фінансової стійкості. Але оцінка рівня фінансової безпеки банку на основі аналізу його фінансової стійкості є занадто вузькою, і це пов'язано з тим, що вона охоплює не всі напрями його діяльності і відповідно фінансової безпеки.

Низка вчених пропонують оцінювати фінансову безпеку на основі визначення загального стану фінансової діяльності. Так, Бланк І. А. виокремлює п'ять систем аналізу фінансової безпеки, які базуються на таких методах його проведення: горизонтальному фінансовому аналізу, вертикальному фінансовому аналізу, порівняльному фінансовому аналізу, аналізу фінансових коефіцієнтів, інтегральному фінансовому аналізу [1, с. 121–140]. Такий підхід є дуже широким, оскільки в цьому випадку процес забезпечення фінансової безпеки ототожнюється фактично з усією діяльністю банку.

Найбільш поширеним є індикаторний підхід, який полягає у виборі певних показників, що характеризують фінансову безпеку, і порівняно з їх фактичних значень із граничними. До складу індикаторів автори включають показники, які характеризують різні сторони фінансового стану банку і дозволяють оцінити його фінансові результати за різними напрямками. В якості порогових значень індикаторів фінансової безпеки розуміють їх граничні величини, недотримання яких призводить до формування негативних

тенденцій (виникнення загроз) у сфері фінансової безпеки, а отже, диспропорцій у діяльності банку і порушення його розвитку в цілому.

Багато авторів дотримуються думки про необхідність визначення інтегрального показника фінансової безпеки банку. Але насьогодні не існує єдиного загальноновизнаного способу його розрахунку.

Мета статті – визначити рівень ефективності існуючих методик оцінки фінансової безпеки банку. Дослідити щодо ефективності застосування сукупності методів оцінювання фінансової безпеки банку з метою отримання повної інформації для прийняття правильних управлінських рішень та планування відповідних заходів.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. На наш погляд, алгоритм побудови системи фінансової безпеки банку повинен мати такі етапи:

1. Визначення стратегії розвитку банку, займаного ним сегмента на ринку організаційно-штатної структури, підходів до підбору персоналу.

2. Аналіз зовнішніх і внутрішніх загроз. Аналіз кризових ситуацій, що мали місце раніше, їх причини та шляхи вирішення.

3. Проведення аудиту наявних (раніше введених) заходів щодо забезпечення фінансової безпеки та аналіз їх відповідності виявленим загрозам.

4. Моделювання нової системи фінансової безпеки банку:

- план усунення виявлених в процесі аудиту зауважень;

- пропозиції щодо вдосконалення фінансової безпеки банку, розрахунок всіх видів необхідних додаткових ресурсів;

- плановані щомісячні витрати (бюджет) на забезпечення функціонування системи фінансової безпеки банку, визначення доцільності запланованих витрат.

5. Відповідно до визначених загроз, створення структури, головним завданням якого є забезпечення діяльності системи фінансової безпеки.

6. Експертна оцінка дієвості побудованої системи, введення її в експлуатацію.

Водночас, система фінансової безпеки банку потребує постійного контролю, вдосконалення та управління ним у зв'язку із:

- змінами в чинному законодавстві держави;
- розвитком банку обранням ним нових напрямків діяльності;
- зміною структури та кадровими змінами;
- розвитком та впровадженням інноваційних технологій, зокрема комп'ютерних;
- зміною ринкової кон'юнктури;

– станом криміногенної обстановки в регіоні і тощо.

Відзначимо, що це дослідження сфокусоване не на питанні оцінювання фінансової безпеки банку, а саме на дослідженні різних підходів до його проведення. Водночас, на нашу думку, перш ніж розпочати аналіз відповідних підходів, слід окреслити основні вимоги до інформації, на якій має базуватись оцінка фінансової безпеки банку.

Зазначимо, що для вирішення будь-якої проблеми потрібно оптимальна інформація. Інформацію вважають цінною лише тоді, коли її можна використовувати, причому корисність інформації залежить від її повноти, точності та своєчасності. Саме тому необхідно конкретно розрізняти: факти (дані), думки (особистісні припущення), інформацію (аналітично оброблені дані).

Інформація зазвичай дозволяє:

- орієнтуватися в ситуації;
- чітко планувати свої дії;
- відстежувати результативність проведених акцій;
- ухилятися від несподіванок;
- маніпулювати окремими людьми і угрупованнями.

Інформацію поділяють на:

- тотальну (дає загальне оглядове уявлення про проблему і учасників);
- поточну або оперативну;
- конкретну (заповнює виявлені прогалини в даних або відповідає на певні питання);
- непряму (підтверджує або спростовує певні припущення, торкаючись останніх тільки опосередковано);
- оціночну (розтлумачує події і дає прогноз щодо їх розвитку в майбутньому).

Отримавши початкову інформацію, її треба:

- оцінити (за ступенем достовірності, важливості, секретності, співставності, можливості використання);
- інтерпретувати, визначивши її місце в загальній структурі фактів;
- визначити, чи потрібна чи (і яка) додаткова інформація;
- ефективно використовувати.

Як уже зазначалось, актуальним питанням на сьогодні для адекватного управління фінансовою безпекою комерційного банку є розроблення відповідних методів оцінювання її рівня.

Вивчаючи питання фінансової безпеки банку, не можна не сказати про відмінності управління фінансовою безпекою від системи фінансового управління. Так, стратегія фінансової безпеки крім сценарію функціонування банку в так

званих штатних умовах визначає і напрями дій керівництва в умовах нестабільної (кризової) ситуації, серед яких можна відзначити:

- організацію проведення постійного моніторингу фінансового стану з метою раннього діагностування кризових явищ;
- оцінку потенційних можливостей (зовнішніх і внутрішніх) з подолання загрози фінансової кризи;
- визначення переліку заходів щодо мінімізації загроз для фінансової безпеки банку;
- оцінку ефективності планованих заходів з точки зору нейтралізації негативних факторів;
- оцінку вартості пропонованих заходів, терміни реалізації, очікувані результати фінансової стабілізації.

При цьому, особливістю управління фінансовою безпекою є те, що в кризових умовах ухвалення управлінських рішень часто здійснюють в умовах зниження загального рівня керуваності банком. Однак головна відмінність системи управління фінансовою безпекою від процесів фінансового управління полягає в тому, що основним показником її ефективності є дотримання нормативного рівня параметрів та індикаторів фінансової безпеки. Система ж управління фінансами передбачає проведення оцінки фінансового стану банку за допомогою визначення розмірів відхилень фактичних значень показників від передбачених нормативами, або досягнутих темпів зростання. Для виявлення загроз недостатньо аналізу змін зазначених індикаторів за роками, за звітний період або порівняно з аналогами. Такий аналіз не дає чіткої відповіді, наскільки критична ситуація, який рівень загрози для бізнесу.

Система показників-індикаторів, які отримали кількісне вираження, дозволяє завчасно сигналізувати про небезпеку і вживати заходів щодо її попередження. Найвищий ступінь безпеки досягається за умови, що весь комплекс показників перебуває в межах допустимих меж своїх порогових значень, а порогові значення одного показника досягаються не на шкоду іншим.

Отже, за межами порогових значень показників банк втрачає здатність до стійкості, динамічного саморозвитку, конкурентоспроможності на зовнішніх і внутрішніх ринках, і навіть може стати об'єктом ворожого поглинання [3, с. 18].

При застосуванні цієї методики проблемним питанням є визначення порогових значень індикаторів, а також вибір самих індикаторів. Слід прагнути до того, щоб система індикаторів не була громіздкою. Обмеження числа показників не тільки підвищує наочність результатів, але і дає можливість прийти до однозначних висновків

щодо фінансової безпеки банку і підвищує оперативність оцінки ситуації при її аналізі. Система індикаторів повинна відповідати складу і важливості основних загроз фінансової безпеки банку. До таких індикаторів можна віднести, наприклад такі:

1. Коефіцієнт покриття (оборотні кошти/ короткострокові зобов'язання);
2. Коефіцієнт автономії (власний капітал/ валюта балансу);
3. Рівень фінансового левериджу (довгострокові зобов'язання/власний капітал);
4. Коефіцієнт забезпеченості відсотків до сплати (прибуток до сплати відсотків і податків/ відсотки до сплати);
5. Рентабельність активів (чистий прибуток/ валюта балансу);
6. Рентабельність власного капіталу (чистий прибуток/власний капітал);
7. Середньозважена вартість капіталу;
8. Показник розвитку (відношення валових інвестицій до амортизаційних відрахувань);
9. Тимчасова структура кредитів;
10. Показники диверсифікації;
11. Темпи зростання прибутку, активів тощо.

Враховуючи труднощі з отриманням інформації, а також розрахунком критичних порогових значень показників, велике поширення при оцінці фінансової безпеки на практиці отримав метод експертних оцінок. При його застосуванні можливо, з одного боку, встановити вагу кожної складової фінансової безпеки банку в формуванні її загального рівня на підставі вагових коефіцієнтів, а з іншого боку – розрахувати інтегральний показник загального рівня фінансової безпеки банку.

При цьому слід зазначити, що простого розрахунку і контролю низки коефіцієнтів і показників явно недостатньо для забезпечення фінансової безпеки банку. Як мінімум для цього необхідно ще проводити їх аналіз і синтезувати управлінські рішення. У частині аналізу добре зарекомендували себе процедури «скорингу», які передбачають порівняння поточних показників з базовими. При цьому за базові показники вважають:

- показники банку за минулі періоди – місяць, квартал, рік;
- планові показники (нормативи);
- показники конкурентів;
- середньоринкові або середньогалузеві показники [7 с. 359–364].

Крім того, особливістю моделі бальної оцінки є використання медіанного (середньогалузевого) критерію. Оцінюють кожен коефіцієнт. Нормативні значення окремих коефіцієнтів мають певні межі.

Значення коефіцієнтів, що виходять за межі діапазону нормативних значень, слід оцінювати балом «Відмінно» (5) або «Незадовільно» (2) залежно від специфіки показників (їх економічного сенсу). Значення коефіцієнтів, що знаходяться всередині нормативного діапазону, оцінюються балом «Добре» (4) або «Задовільно» (3) залежно від того, наскільки вони близькі до «відмінної» або «незадовільної» оцінки. Далі по кожній групі фінансових коефіцієнтів розраховується груповий бал шляхом зважування бальних оцінок показників даної групи, причому сума ваг кожної групи складає 100%.

Як правило, відстань між нижньою межею і медіаною менша, ніж між медіаною і верхньою межею значень коефіцієнта. У результаті привласнення бали на основі лише двох критеріїв-мінімального і максимального значення неефективно, тому що істотно занижує бальну оцінку коефіцієнта.

У сучасних умовах найчастіше здійснюють порівняння з показниками за минулі періоди. Порівняння ж з показниками конкурентів, середньогалузевими або середньоринковими показниками ускладнене тим, що ринок непрозорий, інформація дістається важко, а через недостатню розвиненість інститутів статистики і значного тіньового сектора, достовірність галузевих і ринкових показників найчастіше невелика.

Наступний клас моделей оцінки фінансового стану банку заснований на оцінці ймовірності його банкрутства. Відомі два основних підходи до передбачення банкрутства:

- перший базується на фінансових даних (Z-коефіцієнт Альтмана);
- другий виходить з даних по збанкрутілим банкам і порівнює їх з відповідними даними банку, який оцінюється.

Крім зазначених кількісних методів передбачення банкрутства необхідно відзначити також якісний підхід, який ґрунтується на вивченні окремих характеристик банку, і є, по суті, експертний висновок про несприятливі тенденції розвитку.

Найпростішою моделлю для передбачення банкрутства підприємства є двофакторна модель Альтмана, яка виходить із двох ключових показників, від яких залежить ймовірність банкрутства банку (показники поточної ліквідності і частки позикових коштів).

На думку деяких учених, більшої достовірності в оцінюванні фінансового стану банку можна досягти при використанні методу побудови узагальнюючих показників з використанням моделей дискримінантного аналізу, а саме, поділ

об'єктів на дві групи:

- з хорошим фінансовим станом (не банкрути);

- з поганим фінансовим станом (банкрути).

Крім того, при визначенні рівня фінансової безпеки банку доцільно виходити з класифікації ризиків його діяльності:

- неризикова зона;

- зона допустимого ризику (ризик втрати прибутку);

- зона критичного ризику (ризик втрати доходу);

- зона катастрофічного ризику (ризик втрати всього майна, тобто банкрутство) [4].

Висновки. Таким чином, на сьогодні не існує єдиної методики оцінки фінансової безпеки банку. Тому, для отримання повної інформації про рівень фінансової безпеки банку необхідно застосування сукупності методів, оскільки окремо жоден з них не надає повну інформацію для прийняття управлінських рішень та планування відповідних заходів.

Список використаних джерел

1. Бланк И. А. Управление финансовой безопасностью предприятия / И. А. Бланк. — 2-е изд., стер. — К. : Эльга, 2009. — 776 с.

2. Єрмошенко М. М. Комерційна діяльність посередницьких організацій [Текст] : навч. посіб. / М. М. Єрмошенко. — К. : НАУ, 2003. — 345 с.

3. Корнилова Е. В., Кучеренко М. В. Финансовая безопасность банковской деятельности в Украине [Электронный ресурс] / Е. В. Корнилова. — Режим доступа : http://www.rusnauka.com/31_ONBG_2009/Economics/54684.doc.htm.

4. Лаврова Ю. В. Механізм забезпечення фінансової безпеки підприємства / Ю. В. Лаврова // Вісник економіки і промисловості. — 2010. — №29. — С. 127–130.

Проведений аналіз щодо окремих аспектів управління фінансовою безпекою банку дозволяє сформулювати такі принципи, які повинні бути покладені в основу оцінки і управління фінансовою безпекою:

- адекватність оціночних параметрів сутності процесів, які є предметом аналізу;

- комплексність (облік всіх факторів, які впливають на ту чи іншу небезпеку або загрозу);

- виділення головних елементів наявних або потенційних небезпек і загроз;

- послідовність оціночних заходів;

- можливість вжиття необхідних попередніх попереджувальних, профілактичних або корегуючих заходів щодо виявлених чи потенційно можливих небезпек і загроз.

Отже, фінансова безпека банків є важливим інструментом для досягнення їх комерційної мети – збільшення прибутку, накопичення капіталу, захисту їх різних інтересів, а також зміцнення позицій на ринку банківських послуг.

5. Папехин Р. С. Факторы финансовой устойчивости и безопасности предприятия : автореф. дис. канд. эконом. наук. 08.00.10 / Р. С. Папехин. — Волгоград. — 2007. — 21 с.

6. Парфенова Т. Системный подход при обеспечении финансовой безопасности компании / Т. Парфенова // Консультант. — 2010. — № 15. [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://bankrotstvo.do.am/news/sistemnyj_podkhod_pri_obespechenii_finansovoj_bezopasnosti_kompanii/2011-05-13-39

7. Храпкина В. Анализ подходов и методов определения финансовой безопасности предприятия / В. Храпкина // Экономический анализ. — 2011. — Выпуск 8. Часть 2.